

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

ערב ש"ק פרשת כי תבוא תשפ"ד

הרב **מרדכי אלון שליט"א**

נכתב ונערך משמיעה ע"י תלמידים - לא מוגה

זמני הדלקת הנרות ויציאת השבת:

ירושלים - 18:03 | 19:13

תל אביב - 18:18 | 19:15

חיפה - 18:09 | 19:14

טבריה ומגדל - 18:13 | 19:11

באר שבע - 18:20 | 19:14

ביכורי רישית השנה

לפי המדרש הזה, התפילה איננה כנגד הקרבנות שכן היא חביבה מהן אלא היא כנגד הביכורים.

...ומשנה רבנו, אף על פי שעשה כל מעשים טובים, פיון שנגזר עליו שלא לפנס לארץ, התפלל ואמר, אעברה נא ואראה וגו' (דברים ג, כה) ואמר לו הקדוש ברוך הוא, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה [כאילו אמר לו הקב"ה - כל המעשים הטובים שעשית לא עמדו לך כמו התפילות, כיון שהתפילה חביבה כל כך ויש לה כח גדול כל כך, ולכן אל תוסף להתפלל אלי כי אז אהיה מוכרח לעשות מה שאתה רוצה] עלה ראש הפסגה (שם פסוקים כו-כז) לקח נאמר: היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות... (שם)

היינו שהכוונה היא להיום, כל יום - "בכל יום יהיו לפניך חדשים", ולכן עלינו להתפלל בכל יום שלש תפילות, שהם ככוחות הביכורים. וצריך לעיין ולהבין לעומקו של המדרש. השאלות הללו על המדרש מופיעות כבר בחלק מהראשונים, וראיתי שניסו לומר כאן דבר מעניין בכיוון מסוים - אכן מהות התפילה, עצם התפילה, כל תפילה, היא ביכורים, ומשה רבנו צפה ברוה"ק שעתיד ביהמ"ק להיחרב והביכורים ייפסקו ולכן הוא תיקן את התפילה, ומה שתיקנו תפילות כנגד קרבנות - זו המסגרת שקבעו. כלומר - הבנתי שצריך השתחויה, כריעה וברכה (ואמנם עדיין לא הבנו מה בדיוק כל אחת מהן. להלן), אבל למה בשחרית, מנחה וערבית דווקא? אולי נקבע את זה בשעות אחרות וצפופות יותר?! - לא, זה נקבע כנגד הקרבנות. ועדיין צ"ל - הרי את הביכורים מביאים פעם בשנה, אז למה צריך להתפלל שלש פעמים ביום? וכן יש להבין "תפילות אבות תקנום", והאם יש קשר בין שלשת האבות ל-"נשתחוהו, נכרעה ונברכה"?

הפאנץ'-ליין של משה

נחזור לכל השאלות הללו בהמשך אך כעת בואו ונלמד את פרשת וענין הביכורים. מצוות הביכורים היא מצווה חביבה ומבחינה מסוימת היא ה'פאנץ'-ליין של משה רבנו. זוהי המצווה האחרונה שאומר לנו משה, כי אחריה יש רק מצוות 'ביעור מעשרות' שאיננה מצווה חדשה אלא רק באה לוודא שקיימנו את כל מצוות המעשרות במשך כל שלש השנים האחרונות, מצוות 'ללכת בדרכיו' של הקב"ה, שהיא מצווה כללית, מצוות 'הקהל את העם' ולקרוא להם את התורה, ולבסוף מצווה 'לכתוב את ספר התורה'. כל אלו הן מצוות שהן

תפילות במקום ביכורים

פרשת מקרא הביכורים המופיעה בתחילת פרשת השבוע שלנו היא פרשה פלאית ונתחיל בדברי חז"ל במדרש שפעם כבר הזכרנו. על הפסוק -

היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך. (דברים כ"ו, ט"ז)

אומרים חז"ל במדרש תנחומא ביטוי פלא -

היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות. זה שאמר הכתוב: בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושינו (תהלים צה, ו) והלא כריעה בכלל השתחויה, והשתחויה בכלל כריעה, ומה תלמוד לומר, נשתחוה נכרעה נברכה? אלא צפה משה ברוח הקדש וראה שבית המקדש עתיד לחרב והבכורים עתידין לפסק, עמד והתקין לישראל שייהיו מתפללין שלשה פעמים בכל יום... (תנחומא כי תבוא א')

וצריך להבין מה ענין התפילות אצל הביכורים, והרי "תפילות כנגד הקרבנות תקנום" - שחרית כנגד תמיד של שחר, מנחה כנגד תמיד של בין ערביים וערבית כנגד אברים ופזרים שמתעכלין ע"ג המזבח כל הלילה! ולדעה אחרת "תפילות אבות תקנום" - אברהם תיקן שחרית, יצחק מנחה ויעקב ערבית. ואילו כאן במדרש מופיע שמשה רבנו תיקן את התפילות! ובכלל, אותנו לימדו, וכך מופיע ברמב"ם בהל' תפילה, שמן התורה יש מצווה להתפלל פעם אחת ביום בלבד, שנא' "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם" (דברים י"א, י"ג), וחכמים, אנשי כנסת הגדולה, תיקנו עם הגלות שיתפללו שלש תפילות ביום. אז מה פירוש שמשה רבנו תיקן את התפילות? ומה הקשר בין תפילת מנחה לביכורים? ושאלה נוספת - האם הביכורים הם הדבר המהותי ביותר שנפסק עם חורבן הבית שממנו צריך משה רבנו לחשוש ובגלל לתקן תקנות? ומה עם עליה לרגל, קרבנות וכו'?

המדרש ממשיך ופותח פתח לשאלה ששאלנו -

לפי שחביב תפלה לפני הקדוש ברוך הוא מפל מעשים טובים ומכל הקרבנות, שפך פתיב: תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב (תהלים קמא, ב) ... (שם)

המביא את הבכורים יש לו רשות ליתנם לעבדו וקרובו בכל הדרך עד שמגיע להר הבית. הגיע להר הבית נוטל הסל על כתפו הוא בעצמו ואפילו היה מלך גדול שבישראל ונכנס עד שמגיע לעזרה... (רמב"ם הל' ביכורים ג', י"ב)

לאורך כל הדרך יכולים גם אחרים לשאת את הביכורים עבור הבעלים, אולם משהגיעו להר הבית, גם אדם שקשה לו לסחוב, מחמת גילו או כבודו, חייב להביא את ביכוריו בעצמו. זה לא מאד קשה אבל זו דרך מסוימת. ממשיך הרמב"ם - ...וקורא ועודו הסל על כתפו 'הגדתי היום ליי' אלהיך' וגו' ומוריד הסל מעל כתפו... (שם)

הוא בא אל הכהן ואומר לו בפסוק הנ"ל את המילים הבאות - ... הגדתי היום ל-ה' אלהיך כי-באתי אל-הארץ אשר נשבע יהוה לאבותינו לתת לנו. (דברים כ"ו, ג')

אבל זה לא מדויק, כי הוא לא בא אל הארץ אלא נולד פה, הוא 'צבר'. נמשיך ברמב"ם -

...ואוחזו בשפתיו והכהן מניח ידו תחתיו ומניף [יש כאן עבודת צוות של הכהן והבעלים, למרות שזה לא כבד - בסך הכל טנא עם כמה פירות בודדים] וקורא 'ארמי אובד אבי וירד מצרימה' וגו' עד שגומר כל הפרשה... (שם)

זו בעצם כל ההגדה של פסח שלנו.

מה ענין ביכורים למזבח?

נדמיין לעצמנו את הסיטואציה - הבעלים עומד ליד המזבח, הכהן לצידו, והבעלים אומר -

ה' אלהיך ארמל אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי-שם לגוי גדול עצום ורב. וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה. ונצַעַק אל-ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את-קולנו וירא את-ענינו ואת-עמלנו ואת-לחצנו. ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים. ויבאנו אל-המקום הזה ויתן-לנו את-הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש. ועמָה הנה הבאתי את-ראשית פְּרִי האדמה אשר-נתתה לי ה'... (שם ה"א')

והוא מניח את הסל "לפני ה' אלוהיך", ובלשונו של הרמב"ם - ומניחו בצד המזבח בקרן דרומית מערבית בדרומה של קרן וישתחוה ויצא. (שם)

למזבח היו ארבע קרנות, כאשר הקרן הדרומית-מערבית מיועדת לקרבנות, אבל את הביכורים לא מקריבים ח"ו אלא נותנים לכהן והוא אוכל אותם, ואם כן צריך להבין מה ענין המזבח כאן? יהודי מגיע עד למזבח, מניח את הביכורים בקרן דרומית-מערבית, ומשתחוה שם. ומנין שצריך להניף את הביכורים? מבאר הרמב"ם -

ומניין שהן טעונין תנופה [שהיא כאמור שילוב העבודה בין הבעלים, החקלאי, לבין הכהן]? שנאמר 'ולקח הכהן הטנא מידך לרבות

סיכומים, ואילו המצווה הספציפית החותמת היא מצוות הביכורים. ונוסיף עוד משהו; בהמשך הפסוק בו פתחנו ("היום הזה") כתוב "ושמרת ועשית אותם", ואומר שם רש"י במקום - **ושמרת ועשית אותם. בת קול מברכתו - 'הבאת בכורים היום, תשנה לשנה הבאה'.**

היינו זו ברכה שנזכה כל פעם להתחדש, 'תחל שנה וברכותיה'. אם הכוונה במילים "היום הזה", כפי שמופיע ברוב המפרשים, שזהו היום האחרון בחייו של משה רבנו, ואף שיתכן שאין הכוונה בדיוק לעשרים וארבע השעות האחרונות לפני מותו אלא בימיו האחרונים, בעת שהוא נושא את נאום הפרידה הארוך שלו - הרי יוצא שהמצווה בה חותם משה היא מצוות הביכורים. במצווה הזו הוא נפרד מאיתנו. לכל זה נחזור בהמשך ועכשיו נצא יחד למסע קצר, 'מסע תענוגות' מופלא, המצוות הביכורים;

שלושת חלקי מצוות הביכורים

כולנו אוהבים את מצוות הביכורים, זו מצווה כל כך 'ישראלית', מצווה 'לא של דתיים'. אין מי שלא חגג בילדותו בגן עם ביכורים, הקיבוצים עשו ממנה ענין גדול ועוד. המצווה הזו נחלקת לשלושה חלקים; החלק הראשון הוא ה'הפרשה', כלומר, אחרי ארבע עשרה שנה של ירושה וחלוקה בימי יהושע, אדם בארץ ישראל¹ שיש לו פיסת אדמה משלו, יורד לתוך שדהו ורואה משבעת המינים את הפרי שביכר, תאנה, אשכול ענבים וכו', לוקח גמי וקושר אותו. זה החלק הראשון. החלק השני נקרא 'העליה' - הוא לוקח את ביכוריו,² שם אותם בטנא, סל נצרים פשוט, ועולה עם זה לירושלים. העליה הזו לירושלים מתוארת כעסק שלם במשנה במסכת ביכורים, ורק נזכיר בקצרה שהשור היה הולך בראשם והחליל מכה לפניהם, ובעלי החנויות היו מפסיקים ממלאכתם ויוצאים לקראתם.³ חז"ל אומרים שמצוות ביכורים כל כך חשובה וחביבה, "דבר בעיתו מה טוב", ולכן הם מורשים ואף מחויבים להפסיק מהמלאכה כדי לקבל את פני מביאי הביכורים. בפועל, זמן הבאת הביכורים הוא מאחרי חג השבועות ועד סוכות ובעצם עד חנוכה (כי יש פירות, כמו הזית, שמבכרים אחרי סוכות), רק שבין סוכות ועד חנוכה אין קוראים את פרשת הביכורים. זה לא יום אחד אלא תקופה ארוכה של כחצי שנה של תהלוכות לירושלים מכל רחבי הארץ. אגב, נשים לב שלא כמו בגן הילדים, את הביכורים אין מביאים בחג השבועות עצמו אלא רק מאחרי החג.⁴

כעת הגענו אל החלק השלישי במצוות הביכורים, ובו יש פרט חשוב בהלכה - בניגוד למעשר שני, שם ניתן לפדות את המעשר בכסף, הרי שעם הביכורים עצמם צריך לעלות לירושלים. נראה את המשך הדברים מתוך הרמב"ם -

³ דבר נדיר בהלכה שכן זמן העבודה השייך לבעל הבית הוא דבר יקר, עד כדי כך שפועלים שעובדים בראש העץ או הבנין, על פיגומים, אינם מורשים לרדת למטה לצורך קריאת שמע אלא מתפללים בראש האילן.

⁴ ואם משיהו בכל זאת יבוא בחג השבועות עם פרי שכבר הקדים וביכר אצלו -לא יקבלו ממנו באותו יום את הביכורים אלא רק מלאחרי היום הזה.

¹ ורק ממערב לירדן. מארץ סיחון ועוג מביאים ביכורים רק מדרבנן.

² שאגב, מן התורה אין להם שיעור ותמרה אחת יכולה לפטור את כל השדה. אמנם חכמים נתנו שיעור לביכורים.

התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא.⁵ אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא. (רמב"ם, הל' בית הבחירה ב', א' ב')

רבותי, המפגש בין הכהן לחקלאי בהבאת הביכורים הוא מפגש התיקון בין קין להבל, וניכנס לזה לאט - זו מהפכת עולם בהבנת הפרשה, ונתחיל בפרשת קין והבל. רק אתמול הם נפגשו במקום המזבח, שע"פ המסורת אביהם, אדם הראשון, הקריב שם את קרבנו לקב"ה. קין היה חקלאי, עובד אדמה. הוא גם היה נדל"ניסט כי כל האדמות בעולם היו שלו. הבל היה רועה צאן ולא היתה לו אדמה משלו. הוא שכר שטחי מרעה מקין. קין היה הראשון שהביא מנחה ל-ה', מפרי האדמה - הוא הבין שצריך להודות ל-ה', אבל ה' לא שעה למנחתו. בפסוק לא מפורשת הסיבה אבל רש"י שם מדקדק ואומר שבעצם בכך שהקב"ה קיבל את מנחתו של הבל מובן למה מנחתו של קין נדחתה -

וְהַבֵּל הֵבִיא גַם-הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֲלִבְהֶן וַיִּשַׁע ה' אֶל-הַבֵּל וְאֶל-מִנְחָתוֹ. (בראשית שם ד')

מודגש כאן שהוא הביא "מבכורות צאנו", כלומר קין לא הביא מבכורות התבואה, מהביכורים, מהראשית, והעולם הרי נברא בשביל הראשית -

בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. (שם א', א')

חודש 'תשרי' הוא אותיות 'ראשית', ואם יבוא מישהו ויאמר שחסרה לנו האות א' - הרי שהמילה הזו מופיעה בתורה פעם אחת בלי א', והיא מדברת על ראש השנה -

... תִּמְדֵּי עֵינַי ה' אֱלֹהֵיךָ בְּהַ מְרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה. (דברים י"א, י"ב)

כי כשאתה מחובר לראש, לאינסוף, אתה רש, עני, אין לך כלום משלך. 'ראשית' היא כשאתה מחובר לאינסוף ולכן יש לך הכל.

עד יום מותו תחכה לו

בואו ננתח מה קורה לקין ומה קורה להבל, וההבנה הזו חשובה כי כולנו קין וכולנו הבל. הבל הביא מבכורות צאנו ומהחלבים, מהחלק הטוב, וקין הביא מהגרוע ולא מהראשית ולכן הקב"ה לא שעה אליו ואל מנחתו. בלילה מגיע הקב"ה לקין (ויצביע מי שפעם הקב"ה בא אליו בלילה כשהוא היה עצוב!) וניסה לעודד אותו -

...וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו. וַיֹּאמֶר ה' אֶל-קַיִן לָמָּה תָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ. (בראשית ד', ה' ז')

ואז הוא אומר לו את משפט היסוד של כל העולם ושאפשר לעסוק בו ולנתח אותו בלי סוף -

הֲלוֹא אִם-תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לִפְתַּח חַטָּאת רַבָּן וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקְתוּ וְאִתָּה תִּמְשָׁל-בּוֹ. (שם ז')

אונקלוס מתרגם שם -

הֲלוֹא אִם תוֹטִיב עוֹבְדֶךָ יִשְׁתַּבֵּיךָ לָךְ וְאִם לֹא תוֹטִיב עוֹבְדֶךָ לְיוֹם דִּינָא חַטָּאָךְ נָטִיר עֲתִיד לְאַתְּרָעָא מִנָּךְ אִם לֹא תִּתּוּב וְאִם תִּתּוּב יִשְׁתַּבֵּיךָ לָךְ.

את הבכורים לתנופה, וכשם שטעונין תנופה כך טעונין קרבן שלמים [ושיר] שנאמר בהן 'ושמחת בכל הטוב'. וברגלים אומר 'ושמחת בחגך' - מה שמחת החג בשלמים אף כאן בשלמים ואין הקרבן מעכבת. (שם)

ואף אם לא הביא שלמים - הביכורים תפסו והוא יוצא ידי חובתו. הקרבן אינו מעכב. לגבי השיר, מרחיב הרמב"ם בהלכה הבאה ואומר -

ואימתי קורין בשיר עליהן? משיגיעו לעזרה הלויים היו מתחילין וקורין ארוממך יי' כי דליתני. (שם י"ג)

כלומר השיר אינו על יד המזבח אלא בעזרה, ועל ידי הלויים.

ולסיום המצווה, יש חלק רביעי, שנראה אולי כנספח אבל הוא מעניין - אחרי שהבעלים סיים להביא את ביכוריו לכהן, הוא לא יכול לחזור מיד לביתו, לטבריה, לקרית גת או לת"א, אלא הוא חייב להישאר לישון בירושלים -

הבכורים טעונים לינה. כיצד? הביא בכוריו למקדש וקרא והקריב שלמיו - לא יצא באותו היום מירושלים לחזור למקומו אלא ילין שם ויחזור למחר לעירו, שנאמר 'ופנית בבקר והלכת לאהליך' כל פניות שאתה פונה מן המקדש לכשתבוא לו לא יהיו אלא בבקר. נמצאת אומר שהבכורים טעונים שבעה דברים: הבאת מקום וכלי קריאה וקרבן ושיר ותנופה ולינה. (שם י"ד)

ועכשיו נשאל שאלה. יש עשרים וארבע מתנות כהונה, מהן נותנים לכהן לאכול מהקרבן, באחרות הכהן אוכל בביתו - תרומה למשל. המזבח כפי שראינו משמש לקורבנות ולא לדבר אחר. ולכן עלינו להבין - אם הכהן אוכל את הביכורים, מה הסיפור עם המזבח? למה צריך להניח את הטנא ליד המזבח, להניף אותו ובעבודה משותפת דווקא? וגם למה צריך הבעלים לקחת במו ידיו את הטנא ולהעלות אותו להר הבית? הרי הכהן יכול לאכול את הביכורים בכל מקום - אז למה לא לתת את הביכורים לכהן שגר בתל אביב אם זה יותר קרוב אליך? ומה קשורה קריאת פרשת הביכורים לכל המעמד הזה בו צריך לבעלים להחזיק את הטנא בשפתיו כאשר הכהן אוחז את הסל מלמטה?

העולם נברא בשביל הראשית

בואו נבאר את הכל מההתחלה. רעי ואהובי, הביכורים הם בעצם תיקון החטא הראשון, החטא של קין. כאשר קין והבל הביאו מנחה, קין מביא מפרי האדמה והבל הביא מבכורות צאנו. הקב"ה קיבל את מנחתו של הבל ולא את מנחתו של קין. כדי שלא נפספס נאמר כבר עכשיו את תורף הרעיון. הרמב"ם בהל' בית הבחירה אומר כך -

המזבח, מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם... ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן

⁵ מהמילים "וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה" (בראשית ב', ז'), לומדים חז"ל שהכוונה לאדמה ספציפית, האדמה ממקום המזבח.

לכהן שהוא יאכל את זה? אם הוא אוכל את זה - אז למה לא לתת לו את זה בתל אביב? מה הסיפור?

הקושי האמיתי של קין

זה געוואלד. מי שיכול להביא את ראשית פרי האדמה יכול להאמין שהעולם יכול להתחדש כל שניה, כל רגע, "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית". האם זה אמיתי אצלך? האם אתה מאמין באמת שהכל יכול להתהפך? זה אמיתי שהמציאות כמות שהיא יכולה להתהפך? כי אם לא - קשה לומר - אין לנו חלילה מה לחפש פה. אם לא - אנחנו לעולם לא נוכל לשמוח באמת, וודאי לא לשמוח בכל הטוב. כי אם ההתחלה של הכל זה ה-beginning, אני והכח שלי, אז אין לי סיכוי. אני גם יודע שאני חלש או שמישהו אחר יותר חזק ממני. כבר הזכרנו לא אחת ש'הבל' בעברית זה לא שטויות, אלא פירושו כמו 'הבל פה', זה מי שיודע שאין לו משלו כלום וכל הכח שלו נובע מהעיקר, מהשורש שמאחוריו. לקין שבתוכי מאד קשה להביא מראשית פרי האדמה. מאד מאד קשה. כי אמנם אני אומר 'בוודאי שהקב"ה מנהל הכל ועושה הכל - אבל גם אני פה נמצא מההתחלה ועושה גם חלק. קצת. אני קין - הבן הבכור של אדם, אני עצמי הראשית'. יש משימה שבעברית קשה לנו לעשות אותה כי המילה נשמעת לנו לא נעימה - לההביל את עצמך. האם אני יכול לעשות את עצמי קצת כמו הבל, להבין שאני לא עושה כלום מעצמי אלא הכל זה מהקב"ה?

תרשו לי לרגע להיות עורך הדין של קין, הרי סוף סוף כולנו הצאצאים שלו ולא של הבל (שנרצח ולא השאיר בעולם זרע). האנושות כולה נוצרה מנח שהוא מבניו של שת, ומנעמה אשתו שבה מקין. בואו נחשוב לרגע, מי מחזיק את מי בעולם - קין את הבל או הבל את קין? מי פה אדוני הארץ, הבוס? מי רועה הצאן ומי יושב בשדה ומחזיק בכל הנדל"ן? מי מגיע למשרד של מי? מי הבכור? - והנה הבכור הוא הראשון שמביא מנחה, והקב"ה לא מקבל אותה! - 'הרי תרמתי מאה מיליון דולר! אני הקמתי את המדינה! הבל חי מהכסף שאני נותן לו, על חשבונך - ואת המנחה של הבל הוא מקבל!'. ויש לו לקין גם טענה - 'הרי להבל קל הרבה יותר לההביל את עצמו, כי הוא הבל ואני הלא קין. נולדתי לא נכון. מה אתה רוצה מהחיים שלי?' - וכך הוא באמת יענה עוד מעט לקב"ה כאשר הקב"ה ישראל אותו "אי הבל אחיך" -

... לֹא יִדְעָמִי הַשֹּׁמֵר אֶחָי אֲנֹכִי. (בראשית ד', ט')

ובלילה בא אליו הקב"ה ואומר לו 'קין, מתוק שלי, חרה לך ונפלו פניך. אתה יודע למה אתה בעצבות? למה אתה בכעסים? למה אתה בדיכאון? - כי אין לך ראשית. ובלי ראשית אי אפשר, אי אפשר, להיות אף פעם בשמחה באמת - כי תמיד לא יהיה לך את הראשית ובשביל שיהיה לך ראשית (עם א') אתה צריך להיות רש (בלי א'). עכשיו לך ותלמד מהבל אחיך, ההוא שאתה חושב שאתה מחזיק אותו והוא חי על חשבונך, תלמד ממנו להיות הבל".

השיחה הזו פוגעת לקין בכל הדימוי העצמי שלו, בכל הכבוד שלו. זה מזעזע אותו. קין רוצה לחבק את הבל, הוא באמת

כלומר - 'אם תיטיב את מעשיך, אז מהנפילה שנפלת אתה רק תתרומם, תוכל לחזור בתשובה, ואם לא תיטיב - עד פתח הקבר הקב"ה יחכה לך שתעשה תשובה'. ממש כמו שאנחנו אומרים בימים הנוראים בפיוט 'ונתנה תוקף' - "ועד יום מותו תחכה לו אם ישוב מיד תקבלו". כלומר, גם אם לא תיטיב עכשיו - תמיד תוכל לעשות תשובה, כל עוד נשמת חיים באפך. הקב"ה מחכה לתשובה שלך, אבל זו האחריות שלך. שלא נזלזל בקין. הוא היה הנביא הגדול הראשון שהקב"ה בא ומדבר איתו!

והנה ממחרת היום -

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בְהִיּוֹתָם בְּשֵׂדָה וַיִּקָּם קַיִן אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ. (שם ח')

ננסה להבין - מי בא אל מי? קין אל הבל או הבל אל קין? גם לא כתוב פה מי אמר מה ומה היה ביניהם שקדם להריגה. התשובה חייבת להיות שהבל היה זה שבא אל קין, כי ה'שדה' הוא המקום בו גדלים העצים והצמחים - ושם הצאן לא רועה, אסור לו להיכנס כדי שלא יאכל את מה שצומח שם, ואם כן השדה הוא מקומו של קין והבל בא אליו. הוא השאיר את המרעה ובא אל קין לדבר איתו - אך אז קם קין עליו והרג אותו. הרצח הראשון בעולם.

מה בעצם קרה פה? - זה גם 'לא פייר' לשפוט את קין. קין הוא נדל"ניסט, כל העולם שלו וקשה לו לתת את הראשית. הוא הבכור. להבל הרבה יותר קל כי במהותו הוא 'הבל'. הראשית איננה מה שמתרגמים לאנגלית "the beining", ההתחלה. באמריקה מתרגמים בטעות, גם לילדים שמתחילים ללמוד בחיידר, את "בראשית ברא אלוקים" כ- "In the beginning God created..." זו טעות! בראשית זה לשון 'ראש'. אין באנגלית "head of the year". הראש הוא האינסופי. הגוף והלב יכולים למות אבל הראש עודנו חי. הראשית זה מה שאתה לא יכול לפגוע בו. זה לא הזרע ולא הביצית - זה האינסופי.

המילה 'אני' היא בעצם אֵין, אני כלום, רק שהקב"ה נותן לי את הכח לפעול. שורש המילה אני הוא א.ב.ה, כמו בפסוק "וְהָאֱלֹהִים אֲנִי לְיָדוֹ" (שמות כ"א, י"ג), הוא הגורם, כמו במילה 'תאונה' ששורשה זהה. "לא תִאָּנֶה אֵלֶיךָ רָעָה" (תהילים צ"א, י').

חז"ל בזהו"ק אומרים ש-'אני' הוא שמו של הקב"ה -

רָאוּ עֲמָהּ כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא... (דברים ל"ב, ל"ט)

אני אוכל, אני חושב, אני ישן, אני מדוכא, אני שמח - אין אלו עובדות אלא אלו האופנים בהם הקב"ה מבקש ממני להיות הצינור להביא את האינסוף בעולם. ענין הביכורים הוא גם אני מחובר לראשית הזו ויכול להביא את הראשית שלי? - נכון, 'אני עשיתי את זה, אני נטעתי את העצים, אני זרעתי את החיטה והשעורה' - ואז האם הראשית היא לה' או לי? אבל זה לא הסוף - זה לא נשרף כקרבן לה' אלא ניתן דווקא לכהן. למה לכהן ולא להקריב את זה למזבח? בעצם, למה בכלל מזבח? למה לבוא עד לירושלים, להיכנס לעזרה עד למזבח ולהביא את זה לכהן ולהניף יחד איתו - ואז לא להקריב את זה אלא לתת

להיבנות, כי משם נבראתי, ואני קין הלומד עכשיו מהבל. וגם יכול להיות שאני ממשיך לחשוב שאני מנהל את העולם.

בקרן החתום

בואו נראה שיר קצרצר, מופלא, גאוני, בשם "כתוב בעיפרון בקרון החתום", שכתב המשורר דן פגיס ז"ל⁶ -

כָּאֵן בְּמִשְׁלֹחַ הַזֶּה

אֲנִי תָּנִה

עִם הַכֵּל בְּנִי

אִם תִּרְאוּ אֶת בְּנֵי הַגְּדוֹל

קִינּוּ בְּן אָדָם

תִּגִּידוּ לוֹ שְׂאֲנִי

השיר נכתב ופורסם כמה שנים אחרי משפט אייכמן, וניכר שהמשפט השפיע על המשורר, על אף שהוא לא הופיע בו. השיר חקוק לצד אנדרטת הקרון ביד ושם וגם על האנדרטה באתר מחנה ההשמדה בלז'ץ שבפולין. זה שיר סגור, כמו רכבת, והוא נקרא ברצף שוב ושוב, כאשר השורה האחרונה משמשת גם כשורה ראשונה בקריאה החוזרת. זה גאוני. 'אני חוה עם הבל בני' עומדים להישרף בקרון הרכבת ולעלות עם הבל העשן - 'אם תראו את קין בני הגדול', יש לו הרבה כוחות, הוא בנו של אדם הראשון, דומה לו, 'תגידו לו שאני - כאן במשלוח הזה'... 'אני' הוא שמו של הקב"ה. אני ממשיכה, אני מחכה גם לקין, הרוצח, שהוא גם בני. והוא רצח אותי ואת הבל, ואם תראו אותו תגידו לו שאני כאן במשלוח הזה. זה געוואלד.

מה עושים כשמביאים ביכורים? אומרים 'שאני'. "הגדתי היום לה' אלוקיך כי באתי אל הארץ". ומה עושים שם ליד המזבח? - מניפים יחד עם הבל, כשהוא מחזיק מלמטה ואני קין רק מלמעלה, אז אני קין משתחוה. "והשתחוית לפני ה' אלוקיך". את הביכורים לא מעלים אל המזבח כדי להקריבם לה', אלא נותנים אותם לאח שלי, הבל, וזה - הכח לעשות את זה - נקרא ה'. אל תשים את זה על המזבח, זו לא עולה או חטאת, אין אש, כלום לא עולה לה' - אבל זה לה'! אם אתה יודע לעשות את זה אתה יכול להאמין שהוא "מחדש בטוב" בכל שניה ושניה מעשה בראשית. זה ראשית, זה תשרי.

תפילות אבות תקנום

צפה משה רבנו ברוח הקודש שבית המקדש עתיד להיחרב, והדבר העיקרי הוא שהביכורים עתידים להיפסק ואיך נביא "מראשית"? עמד ותיקן להם שלש תפילות. הוא ראה את היום ואמר אני אתן להם את הכח שלש פעמים ביום, בבוקר, בלילה ובשעת הדימדומים, כדי להתחבר את הראשית. כשבית המקדש קיים מספיק לעשות את זה פעם אחת בשנה אבל כשבית המקדש חרב, אם לא תתחבר אל הראשית שלש פעמים ביום - לא תתפקד. וזהו שנאמר "בואו נשתחוה ונכרעה, נברכה לפני ה' עושנו" - זה לא יאמן. מה פירוש

רוצה, והוא קורא להבל אחיו "ויהי בהיותם בשדה" - אבל אז הוא רוצח אותו, כי הבל במהותו, באישיותו, בעצמותו, מזכיר לקין כל הזמן - 'אתה לא אלוקים, אתה לא הבוס. הכל יכול להתהפך. היום אתה המלך ומחר אתה יכול ליפול לגמרי. ברגע אחד כל העולם יכול להתהפך. אתה הבל כמוני. ואתה עושה עבודה חשובה יותר ממני - אתה נותן לי את האדמה, אתה החקלאי, אבל בעבודה שלך קל לך לשכוח שאתה בעצם הבל'. הבל לא אמר לו כלום, אבל ברגע שקין רואה את הבל זה מה שהוא מבין שהבל מדבר אליו. וכאשר אתה לא מחובר לראשית - אתה הורג את הבל. אתה סוגר לו את המיקרופון, אתה לא רוצה לשמוע אותו, אתה רוצה לחנוק אותו.

קין לומד להיות הבל

מעתיק נבין מהו מקרא הביכורים. איש אחד שיש לו אדמה, ולא משנה אם זה ארבע אמות או מאתיים אלף דונם, מביא את התמר שלו לירושלים. התמר הזה, הוא הראשית, זו הנשמה. זה מונח בטנא שעשוי נצרים פשוטים, והוא הגוף. הוא מודע לכך שהעיקר זה הראשית. הטנא אמנם חשוב - את הטנא הוא יניח, את הטנא הוא ישים, וידברו על הטנא, אבל הוא רק הגוף, הוא הכלי לנשמה ולא הפוך. בדרך לירושלים הוא יכול לתת את הטנא לעבדו או קרובו שיסחבו את זה אבל כאשר הוא מגיע להר הבית הוא מפסיק באותה שניה להיות מלך, הוא שם את הסל על כתפו והולך אל ה' אלוקיו. כשהוא מגיע לפני ה' אלוקיו הוא פוגש את הכהן, את הבל. את מי שאין לו אדמה, אין לו נחלה. מי מחזיק אותו? 'אני החקלאי. אני נותן לו מתנות כהונה, אני מביא לו מעשרות, תרומה. הוא חי על חשבוני'. ועכשיו אני, מיסטר קין, בא ומכריז שאני יודע להביא את ראשית פרי האדמה, ומגיע אל הבל ונותן לו את הטנא. הכהן לוקח את הטנא, שם אותו ליד המזבח ואז הכהן מניף מלמטה, ואני הבעלים, קין, אוחז מלמעלה, ורק כאשר שנינו יחד, קין והבל, אני יכול להתחיל ולומר את מקרא הביכורים. ונדגיש - למרות שחשבתני תמיד שאני מחזיק את הטנא, בפועל הבל הוא זה שמחזיק אותו. הבל מחזיק את קין. הכהן מניף מלמטה ואילו קין, הטהור והקדוש, קין בן אדם, מחזיק את הטנא בשפתיו מלמעלה ואומר - "ארמי אובד אבי ויגור שם...". ובעצם מספר את כל מה שהתרחש בהיסטוריה של הריו, אבל בגוף ראשון יחיד, כאילו זה קרה לו, כי כשאתה מתחבר לראשית, לאין, אתה באינסוף, ואז עבר ועתיד הם אחד, ואז אתה יכול לדבר ממצרים, ומאשוויץ, ומתימן ומאשור - אתה כל ההיסטוריה, אתה כל ההווה, אתה העתיד, אתה הנצח. פה בעולם קשה לנו לראות את זה ולכן אנחנו עוצמים את עינינו פעמיים ביום ואומרים "ה' אלוקינו ה' אחד" - ורק אז, כשהעיניים עצומות, אפשר לראות בבירור, ולהבין שהכל אחד. כל מעמד הביכורים והמזבח הוא כדי לחזור למזבח עליו הקריבו קין והבל את מנחותיהם. ועל אותו מזבח - משם נבראנו, משם נברא אדם הראשון, זהו מקום הכפרה ושם אפשר לגלות שהכל הפיך, שם הכל מתכפר, שם הכל יכול

⁶ משורר עברי ניצול שואה, כ"ד תשרי תר"צ- כ"ב סיון תשמ"ו. בין יצירותיו ספר הילדים "הביצה שהתחפשה".

עולות, חטאות, אשמות, שלמים. אבל התמיד הוא קרבן של כלל ישראל שבא ממחצית השקל. כדי להצליח לזכות להביא את הראשית אני צריך את אברהם, את יצחק ואת יעקב - וצריך להתבטל לכלל ישראל. אני לבד לא יכול לעשות את זה. צפה משה ברוח הקודש ותיקן להם לישראל שלש תפילות ביום. כל יום סידרו לנו חז"ל ארגז כלים כדי שאוכל לעבוד על 'הראשית'. האם הדבר הראשון שאני עושה בבוקר הוא לומר "מודה אני לפניך" ונותן לקב"ה את הראשית או שחם וחלילה יש ראשית אחרת ליום שלי (כי חיפשו אותי בטלפון והשאירו לי גם הודעות...)? האם הדבר הראשון הוא "מודה אני לפניך", שמשמעו הוא - "השתחוות לפני ה' אלוהיך?" - לזה קוראים "נשתחוהו, נכרעה, נברכה".

"נשתחוהו" הוא השלב הראשון, לאחריו כריעה ולבסוף הברכה, כלומר שאני לוקח את הענף, מכניס אותו לתוך האדמה והוא מצמיח הלאה. אברהם, יצחק ויעקב.

אברהם מגלה לעולם שיש הקב"ה. "השתחוות". תגובת העולם כשהם פוגשים באברהם היא שכולם משתחווים אליו - "וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲבָרָהֶם לִפְנֵי עַם הָאֶרֶץ" (בראשית כ"ג, ו"ב). עפרון, מלכיצדק ועוד משתחווים לו, מה שלא קורה לא אצל יצחק ולא אצל יעקב. יצחק הוא הנעקד, הוא 'נכרעה'. הוא בשדה. אברהם ויצחק הם בעצם קין והבל. יצחק הוא החקלאי, הוא מגדל ומוצא בשנה ההיא מאה שערים ואילו אברהם הוא רועה הצאן, והם נפגשים בעקדה והופכים להיות אחד, הם והמזבח. ומהו שיא האחד? - כשבכלל לא צריך שזה יעלה באש אלא זה ממשיך לחיות כל הזמן. ויעקב הוא "נברכה". יעקב משם מביא את כולנו, ומבריק ומוציא את כל הפירות.

"היום הזה ה' אלוהיך מצווק". כל מקרא הביכורים, הנחת הביכורים לפני המזבח, הכח להבין שהנשמה בטנא והטנא הוא הגוף. זה לא שהוא לא חשוב אבל הוא עשוי נצרים, פשוטים, שבתוכם מניחים את הנשמה וקין משנה את מסלול הביקור והולך הוא לביתו של הבל, למזבח. שם הוא נותן לו יד, הבל מניף יחד שניהם, שנינו, "אני חוה עם הבל בני, ובני הגדול קין בן אדם, תגידו לו שאני", וכשאתה מאמין בראשית - זה מה שמתרחש שם.

שמחה כולנו לישועות ונחמות, ובת קול תברך את כולנו שמחה לביכורי השנה הבאה, "תכלה שנה וקיללותיה" - שתהפוכה כל השנה הזו והקללות שהתקללנו בהן לכלים לברכות השנה החדשה, "תחל שנה וברכותיה", עלינו ועל כל ישראל ועל כל העולם כולו.

"תפילות אבות תקנום"? זה נשמע מאד יפה כל המדרש הזה עם משה שצפה ברוה"ק שביכורים עתידיים להיפסק, אבל אני נמצא בעולם הזה הגשמי, עם הקין שבתוכי ועם הצרות שלי ועם הכאבים שלי, והכח של משה רבנו לבוא ולהתקין שלש תפילות בא מהאבות - אברהם אבינו נתן לו את הכח לעשות את זה בבוקר, יצחק לפנות ערב ויעקב נתן לנו את הכח לעשות את זה בערב. אברהם אבינו לימד אותנו איך מתחברים לראשית בשחרית, וממנו מקור הכח לעשות את זה, וכך יצחק וכך יעקב.

אצל אברהם זה היה כשהוא השכים בבוקר והקיטור שנחזה אליו מרחוק מסדום היה כקיטור הכבשן וסדום עלתה באש, ובטח היה שם איזה עיתונאי קטן שגיחך - 'נו אברהם, משהו יצא מכל התפילות שלך על סדום? הכל אש, שואה אחת גדולה', אבל אברהם משכים אל המקום אשר עמד שם לפני ה' "ואין עמידה אלא תפילה" והוא מתקן את תפילת שחרית. ובעיתון ההוא לא היה כתוב שמאותו קיטור ומאותן תפילות על סדום יצאו לוט ובתו במערה ונולד מואב וממנו באה רות וממנה בא דוד ומשיח... אברהם תיקן את הראשית.

וכשיעקב יצא את ביתו בלילה, בורח מפני עשוי אחיו, ואלפיז רודף אחריו, ואין לו כלום למעט מקלו, וסביבו חושך ובחלומו הוא רואה את הסולם - הוא נמצא על אותו מזבח⁷ והוא הגיע לשם כי שם, במקום ההוא, סבא שלו עקד את אבא שלו - "אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו? ייב דעתיה למהדר וחזר..." (רש"י בראשית כ"ח, י"ז). ומה עושה שם יעקב? - הוא אומר לקב"ה -

...וְכָל אֲשֶׁר תִּתְּנֵנִי עֲשֹׂר אֶעֱשֶׂרְנִי לָךְ. (שם כ"ב)

ושם הוא תיקן את תפילת ערבית. וכשיצחק יצא לשוח בשדה, זה היה אותו שדה, והוא תיקן את תפילת מנחה.

יודעים מה עשה אברהם כשעקד את יצחק? זה לא יאמן - הוא עשה את מה שעושה מביא הביכורים יחד עם הכהן. הם החזיקו יחד בדבר אחד, העוקד, והנעקד והמזבח, וזה מה שאמר שם אברהם וכך אף ענה לו יצחק - הראשית היא לה'. ומה קרה שם על אותו המזבח? זה הקרבן היחיד שהביאו עם אש, עם מאכלת ועם עצים - אבל אף אחד לא הקריב אותו, בדיוק כמו הביכורים!

נשתחוהו, נכרעה, נברכה

ולמה תיקנו את התפילות כנגד הקרבנות? הן תוקנו כידוע כנגד קרבנות התמיד, של שחר ושל בין ערביים (וכנגד איברים ופדרים של תמיד של בין ערביים). יש הרבה סוגים של קרבנות -

⁷ ע"י רש"י בתחילת פר' ויצא.

חשיעור מוקדש לזכות עם ישראל, יושבי הארץ וחונת לה, להנצחת ושמירת חיילי צה"ל, לחשבת החטופים מחזרה בשלום, לחשבת כל הנפלים לקבר ישראל, לע"נ כל הנפלים על קידוש ה' באירועי המלחמה ולע"נ שרה בת קלרה, ולהבדיל

לרפואת כל הפצועים והחולים ובתוספת
בנימין בן שושנה, עמרם בן אייזה חיה, יוחאי יחודה בן סיגל חוזה, וליווג העון ליעל רחל בת אריאל אסתר תד"י.

"יחוד לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם" - חשיעור מוקדש לכבוד אלה שכנראה לעולם לא נמיר את שמותיהם, שאוראים להנצחת האחרונות כנגד אויבי ישראל, שיתבשרו בבשרות טובות וישזכו להביא כבר בטכנולוגיות מופלאות משיח ונאולה שלמות!

להקדשת שישים ניתן לפנות בהודעת וואטסאפ לענואל - 054-7500516